

บทที่ 5

ผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลีในหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคคีนผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ วิธิตำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติท่านอิหม่ามอัลฆะซาลี
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาและเนื้อหาสาระในหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคคีน
3. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลีในหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคคีน

5.2 วิธิตำเนินการวิจัย

5.2.1 รูปแบบของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยศึกษาจากหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคคีน การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ 2 แห่ง คือ

5.2.1.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ดังนี้

- 1) หนังสืออรรถาธิบายอัลกุรอาน
- 2) หนังสืออัลหะดีษและหนังสืออรรถาธิบายอัลหะดีษ
- 3) หนังสือ อิหฺยาอ์ อุลุม อัคคีนและหนังสืออื่นๆของท่าน อิหม่าม

อัลฆะซาลี ที่เกี่ยวข้อง

5.2.1.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีดังนี้

- 1) หนังสือของท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีที่ได้อธิบายขยายความ หรือแปลโดยผู้อื่น
- 2) หนังสือและตำราที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอิสลามและแนวคิดทางการศึกษา

- 3) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอิสลามและแนวคิดทางการศึกษา
- 4) หนังสือหรือเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์ที่เขียนโดยนักวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- 5) หนังสือพจนานุกรมอธิบายศัพท์ทั้งที่เป็นภาษาอาหรับ ภาษามลายู และภาษาไทย

5.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

5.2.2.1 ศึกษาโครงการอัลกุรอานและอัลหะดีษต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากอุลมะมาอ์ดีฟีรฺ(มุฟัสสิรฺ)และอุลมะมาอ์หะดีษ(มุหัดดีสุน)ในหนังสืออรรถาธิบายอัลกุรอานและหนังสืออธิบายอัลหะดีษ

5.2.2.2 ศึกษาตำราและเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวประวัติท่านอิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์ทั้งที่เป็นภาษาอาหรับ ภาษามลายู และภาษาไทย

5.2.2.3 ศึกษาข้อมูลในหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคดีน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

5.2.2.4 ศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์ในหนังสือ อิหฺยาอ์ อุลุม อัคดีน ตามหัวข้อที่ได้กำหนด

5.2.2.5 ศึกษาโครงการอัลกุรอานและอัลหะดีษที่อิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์ได้อ้างถึงในหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคดีนจากหนังสืออรรถาธิบายอัลกุรอานและหนังสืออธิบายอัลหะดีษอีกครั้งหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจกับอายะฮ์และหะดีษดังกล่าว และเพื่อทราบถึงระดับของหะดีษ

5.2.2.6 ศึกษาตำราและหนังสือที่เขียนโดยอุลมะมาอ์คัรียะฮ์สมัยใหม่ที่พูดถึงแนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์

5.2.2.7 ศึกษาหนังสือที่เขียนโดยอิหม่ามอัลเจมาฮาลีย์นอกเหนือจากหนังสืออิหฺยาอ์ อุลุม อัคดีนในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดของท่าน

5.3 สรุปผลการวิจัย

5.3.1 ชีวิตประวัติของท่านอิหม่ามอัลเจาะซาลีย์

ท่านอิหม่ามอัลเจาะซาลีย์มีนามว่ามุฮัมมัด บุคร มุฮัมมัดอะบูฮามิด อัญญูซีย์ อัลเจาะซาลีย์ ชาวตะวันตกปัจจุบันรู้จักท่านในนามอัลเจาะซาลีย์ หรือ อัลฆอซซาลีย์ , อบูฮามิด และ อัลฆอซล ดันตระกูลของอิหม่ามอัลเจาะซาลีย์เป็นต้นตระกูลที่โคเคน ท่านเกิดในปี ฮ.ศ. 450 หรือ ฮ.ศ. 451 ตรงกับปี ค.ศ. 1058 หรือ ค.ศ. 1059 ที่หมู่บ้านเจาะซาละฮ์ อันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเมืองกูสมณฑลคูรอซาน ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอิหร่าน บิดาของท่านเป็นคนยากจน สมณะ ถือสันโดยตามแนวทางสุฟี มีอาชีพทอขนสัตว์ขายตามร้านค้าในเมืองกูส

ท่านได้รับการดูแลอบรมจากนักสุฟีตั้งแต่แรกแล้วศึกษาต่อจากบรรดาอุละมาอ์จบด้วยการศึกษาจากอัลอิหม่ามอัลญะอ์นีย์และได้ค้นคว้าด้วยตัวเองจนได้รับการสมณนามว่า “หุญญะฮ์ อัล อิสลาม” ท่านใช้ชีวิตในการสอนและฟื้นฟูศาสนา เป็นผู้รู้ในหลายสาขาวิชา มีผลงานทางวิชาการมากมาย ชอบแสวงหาคำรู้และความจริง ในช่วงท้ายของชีวิตท่านได้ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายที่สุดและหันไปให้ความสนใจกับการศึกษาวิจัยท่านนับถือและทบทวนหนังสือหะดีษ อัลบุคอรีฮ์และมุสลิม ท่านสิ้นอายุขัยในวันที่ 14 เดือนธันวาคมคัลอากิร ปี ฮ.ศ. 505 (ค.ศ. 1111)ศพของท่านถูกฝังอยู่ที่เมืองกูส

5.3.2 หนังสืออูฮยาอ์ อุลูม อัลดีน

หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า อูฮยาอ์ อุลูม อัลดีน เขียนเป็นภาษาอาหรับว่า إحياء علوم الدين เขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Ihya Ulum al Din มีความหมายว่า การฟื้นฟูวิชาการศาสนา ท่านได้เขียนหนังสือนี้โดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

- 1- เพื่อฟื้นฟูศาสตร์ทางศาสนา ซึ่งถึงแนวทางของนักวิชาการสมัยก่อน
- 2- เพื่อชี้ทางให้กับผู้ที่ต้องการความรู้ที่เกิดประโยชน์ตามแนวทางของบรรดามีและบรรพชนผู้ทรงสังฆธรรมในสมัยก่อน
- 3- เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการปฏิบัติเพราะจุดมุ่งหมายสูงสุดของการเรียนรู้นั้นคือการปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนรู้มา
- 4- เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติหรืออิคลาส โดยขัดสิ่งแปลกปลอมทั้งปวงที่มหาลอกลงในขณะปฏิบัติ

ท่านได้แบ่งหนังสือเล่มนี้เป็นสี่ส่วนคือ ส่วนอัล อิบาคาด ส่วนอัล อาคาด ส่วน อัล มุสลิกาด และส่วนอัล มุนญิฮาด แต่ละส่วนประกอบด้วยสิบบทรวมทั้งหมดเป็นสี่สิบบท มีเนื้อหาสาระในหลายสาขาวิชา เป็นหนังสือพื้นฟูวิชาการอิสลามในอิจเราะฮ์ศตวรรษที่ห้า ได้รับการยอมรับจากบรรดาคอละมาอ์และมหาชน ใช้สำนวนภาษาที่สามารถเข้าถึงใจผู้อ่านด้วยการเปรียบเทียบและยึดหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และอัยยารัตมวิธีการเขียนแนวอะฮ์ลิล อัสสุนนะฮ์ อะ อัลญะมาอะฮ์

5.3.3 แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเจมาะฮ์ชาลี

5.3.3.1 แนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาะฮ์ชาลีเกี่ยวกับความรู้

ในทัศนะของอิหม่ามอัลเจมาะฮ์ชาลี การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสูงสุดก่อนความจำเป็นอื่นๆ และเป็นหน้าที่หลักของมุอิมินทุกคน ความรู้จะได้มาด้วยการแสวงหา อัลลอฮ์ทรงให้ความรู้แก่บ่าวผู้ยำเกรงต่อพระองค์และเพียรพยายามหาความรู้และพระองค์ทรงเพิ่มพูนความรู้เมื่อบ่าวผู้นั้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ความรู้เป็นสิ่งประเสริฐสุดด้วยความรู้สามารถเข้าถึงอัลลอฮ์วะหยูเป็นที่มาของความรู้ทางธรรม ความรู้ทางโลกมิได้ด้วยประสบการณ์และการคิดค้นด้วยสติปัญญา ความรู้ทุกอะพะยะฮ์เป็นความรู้เฉพาะผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ไร้มลทินที่มีมาจาก อัล อิลฮาม

ระดับความจำเป็นของความรู้ในทัศนะของอิหม่ามอัลเจมาะฮ์ชาลีที่สำคัญมีอยู่ 2 ระดับด้วยกันคือ

1. ระดับบุคคล คือความรู้ที่จำเป็นสำหรับแต่ละบุคคลต้องเรียนรู้ในระดับที่สามารถปฏิบัติตามสิ่งที่เขาปฏิบัติสำหรับเขาในเวลานั้นๆ หรือเรียกว่าความรู้ที่รู้ผู้อื่น
2. ระดับสังคม คือความรู้ที่จำเป็นต่อความอยู่รอดของสังคม บุคคลที่ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ทุกคนเมื่อสมาชิกบางส่วนของสังคมนั้นๆ ได้เรียนรู้มาแล้ว หรือเรียกว่าความรู้ที่รู้ปฏิบัติพะยะฮ์

5.3.3.2 แนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาะฮ์ชาลีเกี่ยวกับการสอน

การสอน การให้การศึกษา การอบรม การชี้แนะคือ หน้าที่หลักของผู้มีความรู้ ผู้ที่มีความรู้และได้ปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้วทำการสอนผู้อื่นเปรียบดังพระอาทิตย์ที่ให้แสงสว่างแก่คนอื่นและตัวเองยังสว่างสดใส การสอนเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตใจและบ่มเพาะพฤติกรรมครูผู้สอนต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ เช่น การแสดงเป็นแบบอย่าง การฝึกฝนและปฏิบัติจริง การคัดเตือนและนำเป็นบทเรียน การอุปมาอุปมัยและการเก็บเป็นหลักฐาน การเล่าเรื่อง การกระตุ้นให้กระทำและกระตุ้นให้หลีกเลี่ยง การให้การชมเชยและการลงโทษ นอกจากนี้แล้วท่านยังส่งเสริมให้ผู้สอนใช้ชีวิต

การอื่นๆ อีกที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น การใช้วิธีการถามตอบระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน หรือการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน เนื่องจากท่านมีเองได้ ใช้วิธีการเหล่านี้และ ครูต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของท่านเราะสุด

5.3.3.3 แนวคิดของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีเกี่ยวกับการศรัทธา

การศรัทธาในทัศนะของท่านเสมือนหน้าที่ของเกษตรกรที่พยายามถอนวัชพืชที่ขึ้นรอบๆ ต้นไม้ที่ปลูกไว้เพื่อทำความสะอาดและให้ต้นไม้ที่ปลูกนั้นเจริญงอกงาม การศรัทธาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพผู้เรียน การสอนต้องควบคู่กับการศรัทธา และการศรัทธาต้องครอบคลุมทุกด้านของความเป็นมนุษย์ คือ ด้านจิตวิญญาณ ด้านสติปัญญา ด้านกริยามารยาท ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านร่างกาย และด้านสังคม เพื่อเป็นบ่าวที่สมบูรณ์และได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์

5.4 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีในหนังสืออิฮยอ์ อุลุม อัลดีน มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

5.4.1. ชีวิตประวัติดของท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีและผลงานทางวิชาการ

อิหม่ามอัลเฆาะซาลีเกิดในครอบครัวยากจน สมถะ ล้อมรอบด้วยบรรยากาศแห่งความรู้และการศึกษา การอบรมดูแลจากอุละมาอ์ที่โด่งดังในหลายสาขาวิชาทำให้อิหม่ามอัลเฆาะซาลีเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาที่ดีตั้งแต่ยังเยาว์วัย และสภาพสังคมการเมืองในสมัยนั้นมีหลายสำนักเช่น สำนักแนวคิดอัลบาฏินียะฮ์ สำนักแนวคิดมูตะกัลลิมีน สำนักแนวคิดปรัชญา สำนักแนวคิดสุฟีย์ และอุปสรรคชีวิตในวัยศึกษาที่โดนปล้นกลางทางจนทำให้ท่านต้องกลับทบทวนและท่องจำความรู้ที่ได้เล่าเรียนมา ก่อรวมกับการชอบแสวงหาความรู้และความจริงอยู่ในตัวท่านซึ่งเป็นทุนเดิมของท่านอยู่แล้ว ท้ายที่สุดท่านได้ศึกษากับท่านอิหม่ามอัลญะญัยนีจนกระทั่งท่านอัลญะญัยนีเสียชีวิตไป ท่านได้ทุ่มเทและพยายามศึกษาอย่างพากเพียรจนเป็นที่เลื่องลือในหมู่นักศึกษาระดับเดียวกัน ท่านได้รับเอาวิชาการมากมาย ครอบคลุมทั้งวิชาการศาสนาตามแนวทางซาฟีอี๋ ตรีศาศตร์ วิชาการได้เคียง วิชาว่าด้วยหลักการพื้นฐานทางศาสนาและปรัชญา ท่านเรียนรู้อย่างละเอียดลึกซึ้งและเข้าใจเป็นอย่างดี จนอาจารย์ของท่านได้เปรียบเทียบกับความรู้ของท่านว่าเป็น “ห้วงสมุทรที่ล้นลึก” เมื่อท่านได้ศึกษาหนังสือ

ของอะบิฏอิลิบ อัลมักกีฮฺ เช่น หนังสืออุฎลกุลুব หนังสือของ อัลหาริษ อัลมุฮาสิบีย และเอกสารต่างๆ ของอัลญุนัยด ท่านจึงเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่ ท่านตระหนักว่าท่านจำเป็นต้องขัดเกลาจิตใจเพราะทุกสิ่งที่ท่านกระทำอยู่ในเวลานั้นเพื่อเกียรติยศชื่อเสียงเท่านั้น ท่านจึงสละทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาแล้วหันเข้าสู่ชีวิตสุฟิฮฺ ท่านใช้ชีวิตในแนวทางสุฟิฮฺจนและกลับหันไปให้ความสนใจกับการศึกษาวิชาท่านานบี ทองและทบทวนหนังสือหะดีษอัลบุคอรียฺและมุสลิม สิ่งเหล่านี้เกิดได้กับอิหม่ามเนื่องจากท่านได้รับการปลูกฝังเป็นอย่างดีตั้งแต่ยังเยาว์วัยในเรื่องการตอบแทนและการกลับสู่อัลลอฮฺในวันอาคีเราะฮฺถึงแม้ท่านได้รับตำแหน่งที่สูงส่ง เกียรติยศและชื่อเสียงก็ตาม

5.4.2. หนังสืออิฮฺยาอ์ อุลุม อัลดีน

สภาพสังคม การเมืองสมัยท่านส่งผลให้บรรดาอุละมาอ์เอาใจใส่กับโลกวัตถุมากกว่าการให้ความสำคัญกับวันอาคีเราะฮฺ จนทำให้ความรู้ทางศาสนามีแค่เพียงชื่อเรียก มีความรู้ขาดการปฏิบัติ มุ่งแต่ได้ตำแหน่งชื่อเสียง อุละมาอ์อาคีเราะฮฺไม่ค่อยมี สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านอิหม่ามรู้สึกและตระหนักในความรับผิดชอบจึงสละทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ด้วยการถือศีลโดยและเขียนหนังสือเพื่อทำการฟื้นฟูวิชาการศาสนาที่มุ่งเน้นในเรื่องอาคีเราะฮฺและความบริสุทธิ์ในอัลลอฮฺ การแบ่งสัดส่วนของหนังสือนี้แบ่งออกถึงความกว้างไกลในความรู้ของผู้เขียน รวมทั้งการให้หลักฐานและการเปรียบเทียบเพื่อดึงดูดใจผู้อ่านและช่วยให้เข้าใจง่าย จึงมีผู้คนบางคนเลื่อมใสในหนังสือและได้รับการยอมรับจากมหาชนส่วนใหญ่ สำหรับเสียงวิจารณ์จากอุละมาอ์บางท่านที่พูดถึงหนังสือในแนวที่ไม่ได้นั้นเนื่องจากมีหะดีษเมาทูอ์และเรื่องราวจากกลุ่มนักศูฟิฮฺปะปนอยู่เป็นเรื่องธรรมดาที่เจ้าด้วยยอมรับอยู่แล้วและเป็น การชี้ให้เห็นว่าผลงานของมนุษย์ย่อมมีดีมีร้าย แต่ผลดีและประโยชน์ที่คนส่วนใหญ่ได้รับมีมากกว่าจึงไม่หลดหย่อนของความเป็นหนังสือแห่งการฟื้นฟูวิชาการศาสนาในสมัยนั้น

5.4.3. แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลีย์

หนังสือเล่มอิฮฺยาอ์ อุลุม อัลดีน มีเนื้อหาเต็มด้วยแนวคิดของท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ เกี่ยวข้องกับทุกแง่มุมของชีวิตมุสลิม แต่จะอภิปรายเกี่ยวกับแนวคิดของท่านในเรื่องต่อไปนี้เท่านั้นคือ

1. แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลีย์เกี่ยวกับความรู้

ท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีย์ได้แบ่งประเภทของศาสตร์ออกเป็นศาสตร์ทางศาสนา ศาสตร์ทางโลก ศาสตร์ทางทฤษฎี ศาสตร์ทางปฏิบัติ ศาสตร์เหนือเหตุผล ศาสตร์ทางสติปัญญา ศาสตร์มูอามะละฮฺและศาสตร์มุกาชะพะฮฺ การแบ่งประเภทของศาสตร์ของท่านแสดงถึงความ

กว้างขวางไพศาลในวิชาการและสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการสมัยก่อนและสมัยใหม่ และบ่งบอกถึงความเข้าใจของท่านต่อคุณยา อาทิ ธาระสุ อัสลอสฺ และมนุญษ์ แนวคิดของท่านช่วยให้เราเข้าใจในเรื่องของความรู้อะไรและระดับของความรู้อะไรตามความจำเป็นของบุคคลและสังคม และช่วยให้เข้าใจถึงความรู้อะไรที่เป็นเพื่อนอาทิ ธาระสุและคุณยา ต่อปัจเจกบุคคลและสังคมและสามารถใช้ความรู้ต่างๆ ได้ถูกต้อง

1. แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลเฆาะซาลีเกี่ยวกับการสอน

ตามแนวคิดของอิหม่ามอัลเฆาะซาลี การสอนนั้นเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อเป็นบ่าวที่ภักดีต่ออัลลอฮ์ สามารถเข้าถึงพระเจ้าโดยปราศจากความห่อหุ้มโศ และได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ครูไม่ใช่เป็นผู้รู้ในวิชาที่สอนเพียงอย่างเดียวแต่ต้องมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียนด้วยวิธีและเทคนิคการสอนที่เหมาะสมเข้ากับความรู้เดิมของผู้เรียน สามารถใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหาและสภาพของผู้เรียน และมีทักษะในการใช้จิตวิทยาการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ปฏิบัติตนต่อผู้เรียนเสมือนพ่อกับลูก มีความเมตตาต่อผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนด้วยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของความเป็นครู ซึ่งมีบางประเด็นที่ควรอภิปราย คือ

2.1 อิหม่ามอัลเฆาะซาลีได้เน้นให้ครูผู้สอนคำนึงถึงความรู้เดิมของเด็กก่อนทำการสอน ท่านเชื่อว่าความรู้เดิมของเด็กมีผลต่อการเรียนรู้ของเขาในอนาคต ซึ่งมีทฤษฎีใหม่ๆ หลายทฤษฎีสอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดนี้ เช่น ทฤษฎีธาตุมูลที่เหมือนหรือคล้ายคลึง ทฤษฎีขั้นทั่วไป และทฤษฎีการถ่ายโยงของนักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ กล่าวคือ (สุรงค์ ใจวัตรระกูล, 2541: 262-263)

1. ทฤษฎีธาตุมูลที่เหมือนหรือคล้ายคลึง (Identical Element) ซึ่งกล่าวว่าการถ่ายโยงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสถานการณ์ใหม่มีธาตุมูล (Elements) เหมือนหรือคล้ายคลึงกับธาตุมูลในสถานการณ์ของการเรียนรู้ในอดีต

2. ทฤษฎีขั้นทั่วไป (Generalization Theory) ของจัตต์ (Judd, 1908) เป็นผู้คิดทฤษฎีการถ่ายโยงการเรียนรู้ที่เรียกว่า “Generalization Theory” ซึ่งกล่าวว่าการเรียนรู้หลักการจะช่วยให้เกิดการถ่ายโยงความรู้ทางบวก

3. ทฤษฎีการถ่ายโยงของนักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์เรียกว่า “Transposition” ซึ่งอธิบายว่า การถ่ายโยงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างมีความหมายไม่ใช่ด้วยความจำแบบนกแก้ว คนขุนทอง จึงจะสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่มีความคล้ายคลึง โดย

ส่วนรวม (Configuration) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่อธิบายความหมายของทฤษฎีการถ่ายโอน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ทางพุทธิปัญญา

2.2 อีหม่ามอัลมะฆาซาลีได้ชี้แนะครูผู้สอนว่า “การสอนนั้นควรเริ่มจากสิ่งที่ยาก ไปสู่สิ่งที่ง่าย การสอนนั้นควรเป็นขั้นเป็นตอนไม่ควรข้ามไปในเนื้อหาที่สูงกว่าก่อนที่ผู้เรียนได้เข้าใจกับเนื้อหาที่ได้เรียนมาก่อนนั้นดีที่สุดแล้ว” นับว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากนักการศึกษาโดยทั่วไป และได้รับการสนับสนุนจากทฤษฎีการเรียนรู้ที่เชื่อว่า ความรู้ในระดับที่สูงกว่าจะต้องอาศัยความรู้ในระดับที่ต่ำกว่าเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ทฤษฎีนี้คือทฤษฎีลำดับขั้นของกาเย่ (Gagne) (พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542: 132-136) มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 การเรียนรู้โดยอาศัยสัญญาณ (Sign Learning) เป็นการเรียนรู้ชนิดที่ง่ายที่สุด และอยู่ในระดับต่ำที่สุด เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีต้องลงมือกระทำและเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมที่เกิดนั้นไม่ให้เกิดขึ้นได้

ขั้นที่ 2 การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงสิ่งเร้า การตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การตอบสนองแต่มีระดับการเรียนรู้ชนิดแรก เพราะผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรม โดยเป็นไปอย่างตั้งใจและรู้ตัว พฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงออกมาเนื่องจากได้รับแรงเสริม (Reinforcement) และมีกรกระทำซ้ำบ่อยๆ (Repetition) ซึ่งการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Learning)

ขั้นที่ 3 การเรียนรู้แบบลูกโซ่ (Chaining) เป็นการเรียนรู้โดยใช้ทักษะทางกล้ามเนื้อ (Motor Skill) ซึ่งการเรียนรู้ขั้นนี้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การตอบสนองติดต่อกันไปเป็นลูกโซ่

ขั้นที่ 4 การเรียนรู้ภาษาโดยอาศัยการเชื่อมโยง (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะคล้ายกันกับการเรียนรู้ทักษะในขั้นที่ 3 แต่ใช้ภาษาเป็นตัวเชื่อมโยงเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายของคำ ลักษณะและประเภทของคำต่างๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันโดยอาศัยคำที่รู้แล้วกับคำใหม่ที่ออกเสียงคล้ายกัน หรือมีความหมายใกล้เคียงกัน

ขั้นที่ 5 การเรียนรู้จำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ชนิดของการจำแนกแยกแยะ โดยที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่างของสิ่งของประเภทเดียวกันโดยอาศัยความจำหรือการสังเกตการเรียนรู้

ขั้นที่ 6 การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นลักษณะรวมหรือความเหมือนของสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีการตอบสนองต่อสิ่งของหรือเหตุการณ์นั้นออกมาในลักษณะเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 7 การเรียนรู้หลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่สูงกว่าขั้นการเรียนรู้ความรู้ความคิดรวบยอด เป็นการเรียนรู้โดยการนำความคิดรวบยอดสองความคิดหรือมากกว่านั้นมารวมโยงกัน และสรุปหรือตั้งเป็นกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 8 การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Learning) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องอาศัยกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เคยเรียนรู้มาแล้ว โดยนำกฎเกณฑ์เหล่านั้นมารวมเข้าด้วยกันแล้วนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

3. แนวคิดทางการศึกษาของอิหม่ามอัลฆะซาลีเกี่ยวกับการ تربียะฮ์

ตามแนวคิดของอิหม่ามอัลฆะซาลีการ تربียะฮ์เป็นกระบวนการที่สามารถหล่อหลอมเด็กผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ดังที่ท่านบิได้ทำการอบรม สั่งสอนบรรดาสะหะบะฮ์จนสามารถนำพาพวกเขาออกจากสภาพที่มีคนผู้สภาพที่ความสว่างสดใส จากความดำด้อยสู่ความเจริญรุ่งเรือง จากสภาพพยาธิยะฮ์สู่สภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบที่สุดถึงแม้พวกเขาจะก่อนหน้านี้ผู้นั้นอยู่ในสภาพความหลงผิดอันชัดแจ้ง

ท่านอิหม่ามอัลฆะซาลีได้กล่าวไว้ว่า (al Ghazali, 1934: 128) :“การศึกษาเสมือนหน้าที่ของเกษตรกรที่พยายามถอนวัชพืชที่ขึ้นรอบๆ ดิน ไม้ที่ปลูกไว้เพื่อทำความสะอาดและให้ดินไม้ที่ปลูกนั้นเจริญงอกงาม”

จากความหมายของการศึกษาในทัศนะของอิหม่ามอัลฆะซาลีข้างต้นนั้น ท่านได้เปรียบเทียบผู้ทำหน้าที่ทางการศึกษาเสมือนเกษตรกร ผู้เรียนเปรียบเสมือนต้นกล้าที่เขากำลังดูแล วัชพืชต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบๆ ดิน ไม้ที่ขึ้นเปรียบเสมือนสิ่งที่ไม่ปรารถนาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผู้เรียน ทั้งทางด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และร่างกาย ท่านยังกล่าวอีกว่า “เด็กนั้นคืออะมานะฮ์ที่พ่อแม่ต้องรับผิดชอบ และหัวใจของมันที่ใส่สะอาดนั้นดังเพชรอัญมณีที่ใส่สะอาด สวยงาม ราคาแพง เด็กนั้นพร้อมรับการปรับแต่ง และเลือกไปตามการปรับแต่งของผู้ดูแล เมื่อได้รับการฝึกฝนในสิ่งที่ดีเขาจะเติบโตในสิ่งนั้น เขาก็จะมีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ผลบุญเหล่านั้นจะตกแก่พ่อแม่และผู้ให้การอบรมสั่งสอนเขา และเมื่อเขาได้รับการฝึกฝนในสิ่งที่ไม่ดีและได้รับการเพิกเฉยดั่งสัตว์เครื่องจาน เขาก็จะได้รับความทุกข์และพังทลายในชีวิต และผลลัพธ์ดังกล่าวนี้จะตกแก่ผู้ดูแลให้การอบรมเขาด้วย” ดังนั้นการทำหน้าที่ทางการศึกษาในทัศนะของอิหม่ามอัลฆะซาลีนั้นสำคัญมากและจะต้องครอบคลุมทางด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านพฤติกรรม และด้านร่างกาย ด้วยรูปแบบทางการศึกษาต่างๆ เช่น การแสดงเป็นแบบอย่าง (القدوة) การฝึกฝนและปฏิบัติจริง (الممارسة والعمل) การดัดเตือนและนำเป็นบทเรียน (العظة والنصح) การอุปมาอุปไมยและการเก็บเป็นหลักฐาน (ضرب

الإمتال والاستشهاد) การเล่าเรื่อง (القصص) การกระตุ้นให้กระทำและกระตุ้นให้หลีกเลี่ยง (الترغيب والترهيب) และการให้การชมเชยและการลงโทษ(الثواب والعقاب)

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยต่อไป

5.5.1.1 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของอุละมาฮ์ท่านอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงทั้งสมัยก่อนและสมัยใหม่

5.5.1.2 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการศึกษาของอุละมาฮ์ในอดีตกับแนวคิดทางการศึกษาของอุละมาฮ์สมัยปัจจุบัน

5.5.1.3 ควรทำการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของอุละมาฮ์ในสถาบันการศึกษาอิสลาม

5.5.1.4 ควรทำการศึกษาภาคสนามเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทางการศึกษาของอุละมาฮ์ในสถาบันการศึกษาปอเนาะและสถาบันการศึกษาเอกชน

5.5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

5.5.2.1 ควรมีการเผยแพร่แนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาลีย์ทางการศึกษาในสถาบันการศึกษาอิสลาม

5.5.2.2 ควรใช้เทคนิคการสอนและจิตวิทยาการสอนของอิหม่ามอัลเจมาลีย์ในการสอนอิสลามศึกษาในสถาบันการศึกษา

5.5.2.3 ควรมีการเรียนการสอนควบคู่กับการตั้งระยะสุดตามแนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาลีย์ในสถาบันการศึกษาอิสลาม

5.5.2.4 ควรใช้รูปแบบการตั้งระยะสุดตามแนวคิดของอิหม่ามอัลเจมาลีย์ในสถาบันการศึกษาอิสลาม